

РУХАНИЙ МАДАНИЯТЫБЫЗДАГЫ ДИНДИН ОРДУ

Эрматов А.

Кыргыз эли өз рухун толуктоо жана өнүктүрүү үчүн кылымдар бою өз дүйнөсүн, өзүнөн чыккан көөнөрбөс акыл кенчин, тунук ой- берметтерин жана башка элдердин асыл мурастарын кабылдоо менен жашап келишкен. Бирок, мындай жашоодо руханий маданиятты калыптандырууда диндин ролу чоң таасир берип келген. Дин болбосо коомдо тартип бузулат, адамдар байлыкты канчалык көп тапсасын, аны максаттуу, туура пайдалана албайт. Мына азыркы учурда адамдардын динди формалдуу тутунгандыгы үчүн байлыгы ашып- ташып кеткен коомдо да өздөрү бактылуу, бейкуттукта жашай алышпайт. Алардын дайыма биринчи тобу экинчи тобуна нааразы болушат. Дал экономикалык жагынан жетишкен өлкөлөрдө өзүн-өзү өлтүрүү, бузукулук, чегинен чыгуу көбөйүүдө. Андай куулук- шумдуктарды, оңой жол менен акча табууну, алдамчылыкты, бузукулукту биздин элибиз да жаңылык катары кабыл алуу менен өздөштүрүүдө.

Ошондуктан азыркы учурда коомдун көңүлүн руханий жакка буруп, диндин асыл идеяларын, көргөзмөлөрүнүн элге жайылтылышы эң туура болчудай. Анткени, республикабыз эгемендүүлүк алгандан кийин өз эркибизче жашоого өттүк. Мындай өткөөл мезгилде жаңы менен эскиче жашоонун ортосунда күрөш жүрүп, кандай гана куулуктар-шумдуктар, жүзү каралык, кыянатчылыктар болуп жатат. Адамдардын руханий пастыгынан сабырсыздык, уятсыздык, майдагерчилигинин болушу да диний түшүнүктөрүнүн аздыгынан келип чыгып отурат. Мындай нерселер коомго, улутка кылымдар бою да кайткыс зыян келтирет. Аны Чеченстандагы, Тажикстандагы жана Баткен, Чоң-Алайдагы окуялардан эле байкоого болот.

Албетте, сөз эркиндиги-демократиялык түзүлүштүн эң зарыл сапаттарынын бири, андыктан ар бир адам каалагандай маселелер боюнча өз пикирин жалпыга маалымдоого укуктуу деп массалык басма сөз каражаттарына ар түрдүү мазмундагы билдирүүлөрдү жарыялашууда.

Бирок, кандай маалымат болбосун улуттук маданиятыбыздын, анын салт-санааларына, үрп-адаттарына жана элибиздин жүрүм турумуна төп келген чекте гана болуш керек. Кыргыз эли меймангерчилик менен башка элдердин жашоо образы, дүйнө таануусун кабыл алып отуруп, алар элибиздин акыл дүйнөсүнөн орун алды. Анткени менен бир катар терс, коомго жаман таасирин тийгизүүчү жактары да кошо келди. Анын натыйжасында кыргыздын жашоо образы Батышка тартылып, дили дини чаржайыт болуп кетти. Ар ким ар жака тартылып, бөлүнүп жарылып жатат. Ушундай бөлүнүп-жарылууларга алып келип жаткан идеялардын бири - бул динде, диний секталар, экстремисттик уюмдар.

Дүйнөнүн ар кайсы жерлеринде болуп жаткан диний фундаменталисттеринин жана экстремисттеринин согушчул аракеттери жана терркттары дүйнөлүк коомчулукту дүрбөлөңгө салууда. Мындай диний-согушчул кыймылдар жөнүндө массалык маалымат каражаттарында ар кандай пикирлер, көз-караштар айтылып келүүдө. Алсак, “Алар динди жамынган бандалык топтор, дин аркылуу бийликти алууну көздөгөн саясий күчтөр”, “Алар динге өтө берилген фанаттар”. Ошол эле учурда террористтерди, нарко соодагерлерди жана фанаттарды чогултуп, күч түзүп, аларга курал, акча жагынан жардам берип жаткан батыштын айрым күчтөрү аларды исламга бириктирип, артынан “ислам фундаменталисттери” деп аташып, исламды жарылууга, бүлүнүдүрүүгө жана алсыздандырууга аракет кылып жатышат деген пикирлер айтылууда.

Азыркы учурда христиан, баптист, бахаист, мун, кришна, евангелисттер, адвентисттер, ваххабисттер, иудаизм, буддисттердин үгүттөөчүлөрү Кыргызстандын аймагында өздөрүнүн мүчөлөрүнүн санын арттырууга жана өз максаттарына жетүү үчүн ар түрдүү жолдор менен коомду өз тарабына тартууга аракеттенишүүдө. Бул ойлорун ишке ашыруу үчүн коомдук жайларда, квартираларда, автобустарда ж.б. жерлерде эч тартынбастан үгүттөө иштерин жүргүзүшүүдө. Кыргыз Республикасынын дин тутуу эркиндиги жөнүндө жана диний уюмдар тууралуу мыйзамына таянуу менен ар түрдүү диний секталар менен агымдардын мамлекеттибизге агылып келиши, биздин жерди миссионердик кыймылдардын борборуна айлантып бара жатат. Жогору аталган диний секталардын таасири улуттук маданиятыбызды окуп үйрөнүүдө терс таасирин тийгизбей койбойт. Бара-бара алардын таасири уруктук, уруулук жаатчылыкка бөлүнүп-жарылууга алып барары шекчиз. Азыртадан алдын албасак кийинчерээк кеч болуп калат.

Президентибиз А. Акаевдин “Адамзат баласы жашоо-тиричилигинде, рухий дүйнөсүндө тынч, бакыбат жашоосу үчүн сөзсүз бир динге баш байлоосу керек”- деп бекеринен айтпаса керек. Ошондуктан биздин эл ар түрдүү диний уюмдардын таасирине берилбестен, ондогон кылымдар бою ата-бабалары тутунуп келген диний ыйык сактоосу зарыл. Анткени бир

улуттун ичинде түрдүү диний ишенимдердин болушу саясий конфликтердин келип чыгуусуна шарт түзөт. 1991-92-жылдардан баштап эле теле берүү, радио уктуруу, басма сөз каражаттарында бул диний секталар менен уюмдардын атына бир топ эле сын - пикирлер айтылып жана жазылып жатат. Бул диний уюмдардын таасиринен улам эл арасында диний конфликтер болуп жаткандыгы баарыбызга маалым.

Республикабызда ар кандай диний секталарга жана агымдарга байланышкан кырдаал күндөн - күнгө, жылдан- жылга тогошкон сайын күч алып жатышы тынсыздандырбай койбойт. Кыргыз Республикасынын дин тутуу эркиндиги жөнүндөгү жободо диний уюмдар тууралуу көрсөтүлгөндүгүнө карабай, ондогон диний уюмдар расмий түрдө юридикалык каттоодон өтүшкөн эмес.

Элде ички биримдик, бекем тартип болбосо мамлекеттин экономикалык, саясий- социалдык маданий өнүгүүсүнө тоскоолдук келтирет, ал гана эмес мамлекеттин бузулушуна алып келиши да мүмкүн. Өлкөбүздө күн сайын жайылып бара жаткан диний секталар жана диний агымдар жөнүндө маалымат алуу миссионердик ыкманы таанып билүүгө байланыштуу. Анткени ушул миссионердик ыкма менен жайылган диндер өлкөбүз үчүн ар тараптуу күтүлбөгөн кооптонууларды туудурушу мүмкүн. Дүйнө мамлекеттеринин ортосундагы ар кандай экономикалык, территориялык ж.б. чыр-чатактар болсо, ал тез эле жөнгө салынаары белгилүү, ал эми диний багыттагы жаңжалдарды жөнгө салуу өтө татаал маселелерден болуп эсептелинет. Мисалы: бир нече жылдардан бери басылбай келе жаткан Индиянын Кашмирдеги индуc жана ислам, Ливандагы христиан жана мусулман, Палестинадагы жөөттөр менен мусулмандардын чатагын ж.б. атоого болот.

Жогорудагыдай эл аралык же улуттар аралык диний коркунучтардын (жаңжалдардын) алдын алууда, байыртадан калыптанып, муундан- муунга мурасталып келе жаткан элдик руханий маданиятка таянуу чоң жардам берет. Жогоруда айтылган секталардын көпчүлүгү Испания, Франция, Греция сыяктуу өлкөлөрдө расмий түрдө жабылып, алардын рекламаларына жана билим берүүлөрүнө тыюу салынган. Биз учурда жаштарды тарбиялоодо дин тарыхын, миссонология, антропология, диний социология, диний психология, диний философия ж.б. диний илимдерди окутуу керек экендигин турмуш көрсөтүүдө. Коомдук аң-сезимдин формасы катары дин коомдун саясий турмушунда маанилүү ролду ойнойт.

Диндик уюмдар ишенген массага терең таасир тийгизүү жана алардын активдүү аракеттерди жүргүзүүгө үндөө жагынан чоң мүмкүнчүлүктөргө ээ, ушундан улам алар саясат үчүн зор күч болуп эсептелинет. Жогорудан көрүнүп тургандай, диний агымдардын жана секталардын таасири коомдук турмуштун социалдык-экономикалык, маданий жана саясий өнүгүшүнө чоң тоскоолдуктарды келтирет.

Азыркы мезгилде жергебизде минден ашык мечиттер, 9 медресе, 32 чиркөө жана ондогон сыйынуу үйлөрү бар. Православие чиркөөлөрүндөгү иш- аракеттер белгилүү бир система менен жүргүзүлүүдө. Ал түрдүү секталарга тиешелүү сыйынуу үйлөрүндө кандай иш жүргүзүлүп жаткандыгынан жалпы коомчулуктун эч кандай кабары жок.

Республикалык казыят формалдуу түрдө бардык мечиттерге имам-хатиптерди дайындаганына карабастан иш- аракетте, эки тараптуу байланышта өз ара координация жок. Мечиттеги жана башка уюмдардардагы дин кызматкерлеринин билим денгээли бүгүнкү күндүн талабына жооп бербегендиктен фундаментализмдин, диний радикализмдин элементтеринин калк арасына жайылышына тоскоол боло алышпай жатышат. Кээде бул көз караштардын түздөн- түз жайылышына көмөкчү болушууда. Ошондуктан дин кызматкерлерин аттестациялоо менен бир катарда алардын квалификациясын жогорулатуу маселесин республика боюнча жөнгө салуу зарыл.

Республиканын аймагындагы бардык медреселерди белгилүү тартип боюнча регистрациядан өткөрүп, окуу пландарын, программаларын иретке келтирүү, бүгүнкү күндүн талабына ылайык жалпы системаны иштеп чыгуу, жогорку билимдүү кадрлар менене камсыз кылуу негизги маселе болуп эсептелет. Мамлекеттик билим берүү стандарттарын сактоо менен гана окуу-тарбия иштерин жүргүзгөн учурда түрдүү негативдик көрүнүштөрдөн кутулуу мүмкүн.

Республикабыздын дээрлик жарымын түзгөн түштүк региону Фергана өрөөнүндө жайгашкандыгы жана бул өрөөндүн келечекте түрдүү конфликтердин очогу болуу коркунучу бар экендигин эстен чыгарбоо абзел. Белгилеп жүрүшкөндөй “тажик синдромунун” бир себеби диний маселелерге жеткиликтүү көңүл бурбоо болуп эсептелет. Диний процесстердин өнүгүүсү көзөмөлдөн четте калганда ал сөзсүз саясий куралга айланат жана муну Баткен окуясы далилдеди. Ошондуктан бул процесстердин өнүгүүсү тынымсыз анализденип жана дайым коомчулуктун, мамлекеттин көзөмөлүн күчөтүү зарыл. Конституциябызда дин менен мамлекет эки бөлөк болсо да, дин кызматкерлери жана динге ишенген адамдар мамлекетибиздин гражданы экендигин унутпашыбыз керек.

Диндин калк арасында тарбиялык маанисин эске алуу менен демократиялык жаңы коомду курууда анын мүмкүнчүлүктөрүн толук пайдалануу багытында иш чараларды иштеп чыгуу бүгүнкү күндүн талабы. Бул боюнча Түркиянын модели алгылыктуудай.

Азыркы учурда коомчулукту жергиликтүү улуттун өкүлдөрүнүн христиан динине таандык болгон түрдүү секталарга кирип жаткандыгы тынчсыздандырууда. Алардын өзүнүн ата- бабасы сыйынып келген ислам динин чанып, башка диндерге өтүп кетип жатышы, калк арасында орунсуз көрүнүш катары кабылданып нааразычылыктар пайда болуп, аларды элдин

ишениминен чыккан адамдар катарында карашууда. Ушул көрүнүш күчөсө түрдүү конфликттик ситуациялар пайда болуусу талашсыз. Ошондуктан бул багытта иш жүргүзүп жаткан диний уюмдардын, айрыкча тоталитардык секталардын иш аракеттерине мамлекеттик көзөмөлдү күчөтүү абзел.

Бирок Баткен окуялары, христиандык диний секталардын иш-аракеттеринин коркунучуна караганда ислам дининдеги агымдардын (ваххабизм, фундаментализм, хизбут-тахрик) жана экстремисттик террордук топтордун иш-аракеттери коомчулукту дүрбөлөңгө түшүрдү. Мунун натыйжасында диний түшүнүктөрү чектелүү болгон карпайым калк байыртадан бери диний ишенимдерин ыйык сактап келсе да, сырттан келген Ислам дининин тонун жамынган күчтөрдүн таасиринде калышууда. Андыктан элдин диний ишенимдерин туура калыптандыруу үчүн билим берүү багытында зарыл чараларды көрүү учурдун негизги талабы.